

Psycholog jako zawód Sześć powodów, dla których powinniśmy być razem¹

Jerzy Marian Brzeziński*

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Instytut Psychologii*

Małgorzata Toeplitz-Winiewska

*Uniwersytet Warszawski
Wydział Psychologii
Polskie Towarzystwo Psychologiczne*

PSYCHOLOGIST AS A PROFESSION

SIX REASONS WHY WE SHOULD KEEP TOGETHER

Abstract. The article takes up the extremely important problem of the quality of psychological services (what it depends on) and the problem of legal protection of the profession of psychologist. The current legal situation of the profession of psychologist in Poland is bizarre and exceptional among the countries of the European Union. The act which has been in force since 1 January 2006 has not been fully implemented by the successive governments. Needless to say, the quality of psychological services suffers from this negligence, as current law allows people without a degree in psychology to offer their services as psychologists. This is a pathological situation. According to the

* Adres do korespondencji: JERZY MARIAN BRZEZIŃSKI, członek rzeczywisty PAN, dyrektor Instytutu Psychologii UAM – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ul. Szamarzewskiego 89AB, 60-568 Poznań; e-mail: brzezuam@amu.edu.pl

MAŁGORZATA TOEPLITZ-WINIEWSKA, przewodnicząca Polskiego Towarzystwa Psychologicznego – Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski, ul. Stawki 5/7, 00-183 Warszawa; e-mail: mtw@psych.uw.edu.pl

¹ W dniach 27-29 listopada 2015 roku odbyło się w Warszawie Walne Zgromadzenie Delegatów Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Pierwszego dnia przeprowadzono dyskusję panelową pt. „Co dalej z ustawą o zawodzie psychologa...?”. Wprowadzeniem do niej było wystąpienie pierwszego autora – J. M. Brzezińskiego. Drugi autor natomiast – M. Toeplitz-Winiewska – poprowadził dyskusję. Wspólnie tę dyskusję podsumowali oboje autorzy. Niniejszy artykuł nawiązuje do tej wprowadzenia oraz podsumowania dyskusji.

authors of this article, psychologists should treat protection of their profession and maintaining high quality of psychological services as their primary goals. The reasons for this are the following: (1) the profession of psychologist has a special status as a profession of public trust, (2) a person is qualified to practice as a psychologist only when they have a master's degree in psychology, have completed a year's professional training and are prepared to follow the guidelines of the Code of Ethics for Psychologists, (3) the professional self-government of psychologists has been given the right to grant licenses to psychologists, (4) the professional activity of psychologists makes sense only if it is based on empirically tested scientific psychological knowledge, (5) the highest imperative of professional work of psychologists is to respect human rights and human dignity, (6) the state should take the profession of psychologist under its special care.

Key words: profession of public trust, psychological practice, academic background.

Jako psychologowie musimy być razem, mówić jednym głosem – niezależnie od naszego wyznania, poglądów politycznych, statusu rodzinnego, płci, preferencji seksualnych, przynależności narodowej, języka itp. Różnią nas także dziedziny życia społecznego, w których pracujemy jako psychologowie. Często towarzyszy nam złudne wrażenie, że różnimy się profesjonalnymi standardami wykonywanych czynności w różnych obszarach praktyki psychologicznej. To złudzenie może być jednym z powodów, że koncentrujemy się na specyfice tego obszaru psychologii, w którym pracujemy, i nie podkreślamy wspólnych zasad wykonywania zawodu. Brak jedności w wypowiedziach środowiska psychologów mści się brakiem pełnej ochrony prawnej zawodu.

W tym artykule chcemy przedstawić – naszym zdaniem kluczowe dla kondycji praktyki psychologicznej – powody, które usprawiedliwiają nasz apel kierowany do wszystkich psychologów, którym bliska jest wysoka jakość pracy psychologicznej i którym przeszkadza to, że ten zawód zaufania publicznego usiłują wykonywać osoby, które ani nie mogą się wylegitymować dyplomem magistra psychologii, ani nie dbają o odpowiednio wysoki poziom merytoryczny i etyczny pracy psychologa. Odnosimy wrażenie, że im bardziej będziemy się dzielić i zabiegać o zagwarantowanie odpowiednich przywilejów dla tylko określonych wąskich grup zawodowych związanych z jakimiś specjalnościami psychologicznymi, tym bardziej będziemy podatni na zewnętrzne nami manipulowanie. Uważamy, że najpierw jesteśmy psychologami po prostu, a dopiero potem psychologami o szczególnych kompetencjach zawodowych. Mówmy zatem jednym głosem w sprawach dla naszego zawodu najwyższej wagi.

POWÓD 1. ZAWÓD PSYCHOLOGA JEST ZAWODEM ZAUFANIA PUBLICZNEGO

Często powracającym argumentem w dyskusji nad niezbędnością prawnego uregulowania funkcjonowania psychologów w przestrzeni społecznej jest ten, który odwołuje się do nośnego – właśnie społecznie – określenia naszego zawodu jako zawodu „zaufania publicznego”. To mocny i dobry argument, jako że odwołuje się do Konstytucji RP. Co więcej, odpowiada on naszym wewnętrznym przekonaniom o istocie zawodu psychologa, pojmowanego – przynajmniej w jakiejś, i to wcale nie małej, części – jako postać służby społecznej czy takiejże misji. Zapytajmy jednak teraz: skąd wiemy, że zawód psychologa spełnia (i jakie?) kryteria zawodu zaufania publicznego? Odpowiedź na to pytanie możemy znaleźć w orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego z 7 maja 2002 i 2 lipca 2007 roku. Przytaczamy tu najważniejsze – naszym zdaniem – uzasadnienia z orzeczeń (za: Krasnowolski, 2013, s. 13):

Po pierwsze, „zawód zaufania publicznego” to zawód polegający na obsłudze osobistych potrzeb ludzkich, wiążący się z **przyjmowaniem informacji dotyczących życia osobistego** i zorganizowany w sposób **uzasadniający przekonanie społeczne o właściwym dla interesów jednostki wykorzystywaniu tych informacji przez świadczących usługi**.

Po drugie, wykonywanie zawodu zaufania publicznego określane jest dodatkowo **normami etyki zawodowej, szczególną treścią ślubowania, tradycją korporacji zawodowej czy szczególnym charakterem wykształcenia wyższego i uzyskanej specjalizacji (aplikacja)**. Ustawodawca ma prawo uzależniać prawo wykonywania zawodu zaufania publicznego od **spełnienia przez zainteresowanego określonych warunków dotyczących, np. jego kwalifikacji zawodowych i moralnych, w tym wymagania cechy „nieskazitelnego charakteru” i „rękojmi prawidłowego wykonywania zawodu”**.

Po trzecie, przymiot zawodu „zaufania publicznego”, jaki charakteryzuje zawody poddane unormowaniu art. 17 ust. 1 Konstytucji, polega nie tylko na objęciu zakresem ich wykonywania pieczy nad prowadzeniem spraw lub ochroną wartości (dóbr) o zasadniczym i (najczęściej) osobistym znaczeniu dla osób korzystających z usług w sferze zawodów zaufania publicznego. Nie wyczerpuje się też w podejmowaniu ważnych – w wymiarze publicznym – czynności zawodowych, wymagających profesjonalnego przygotowania, doświadczenia, dyskrecji oraz taktu i kultury osobistej [...] (s. 13) [wyróżnienie – J. M. B., M. T.-W.].

W Polsce występuje 15 zawodów zaufania publicznego, a zawód psychologa lokowany jest w tej samej grupie zawodów co zawody medyczne i pokrewne: lekarza, lekarza weterynarii, aptekarza, pielęgniarki i położnej, diagnosty laboratoryjnego (Krasnowolski, 2013, s. 14). Naszym zdaniem to nie jest trafna kwalifikacja, gdyż tylko część psychologów pracuje w jednostkach służby zdrowia czy świadczy prywatnie usługi okołokliniczne. Dużą grupę psychologów stanowią ci, którzy pracują w szeroko pojmowanych placówkach oświatowych. Jest i trzecia duża grupa, związana z policją, wojskiem i służbami penitencjarnymi.

Konsekwencją uznania zawodu psychologa za zawód zaufania publicznego jest i to – co zostało zapisane w art. 17 Konstytucji RP – że **psychologom**

przysługuje prawo organizowania się w samorząd zawodowy. I to prawo jest zagwarantowane przez Konstytucję RP:

1. W drodze ustawy **można tworzyć samorzady zawodowe, reprezentujące osoby wykonujące zawody zaufania publicznego** i sprawujące pieczę nad należyтым wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony.
2. W drodze ustawy można tworzyć również inne rodzaje samorządu. Samorzady te nie mogą naruszać wolności wykonywania zawodu ani ograniczać wolności podejmowania działalności gospodarczej [wyróżnienie – J. M. B., M. T.-W.].

Podstawowym, najważniejszym zadaniem samorządu zawodowego jest dbanie o **należyte** wykonywanie zawodu psychologa. Państwo – a w jego imieniu rząd (!) – **musi gwarantować to prawo**. Zauważmy, że obowiązująca od stycznia 2006 roku (tj. od daty jej wejścia w życie po nowelizacji) ustawa funkcjonowanie takiego samorządu zabezpiecza. Problem w tym, że kolejne rządy, sygnowane przez koalicje partyjne, się zmieniają, a ustawa funkcjonuje w ograniczonym zakresie, ciągle brak bowiem samorządu zawodowego psychologów.

Negatywne skutki takiego prawnego (a chciałoby się napisać: bezprawnego) działania dostrzegli autorzy *Uzupełnienia Białej Księgi* (MPiPS, 2014b, s. 9)²:

[...] w chwili obecnej **brak funkcjonującej w praktyce ustawy o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym szkodzi interesom klientów usług psychologicznych**, ponieważ uniemożliwia weryfikację kompetencji zawodowych psychologów. Ponadto nie jest możliwe egzekwowanie ich odpowiedzialności zawodowej, z uwagi na fakt, że nie funkcjonują organy samorządu zawodowego. Klienci usług psychologicznych nie mogą zatem skarżyć się na ich jakość. W konsekwencji **nie ma środków oddziaływania na psychologów popełniających błędy**. Nadzór samorządu zawodowego nad kompetencjami zawodowymi oraz etycznymi pozwoli na poprawę jakości usług psychologicznych, oraz będzie stanowić gwarancję praw klientów. Powyższe uzasadnia kontynuowanie prac nad ustawą o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów [wyróżnienie – J. M. B., M. T.-W.].

Brak samorządu zawodowego to nie tylko problem dla klientów, lecz także dla samych psychologów. Ustawa zakłada bowiem, że dla praktycznej działalności psychologa konieczne jest prawo wykonywania zawodu, które nadaje samorząd. Obecnie, zgodnie z prawem, żaden psycholog nie ma prawa wykonywania zawodu. Sprzeczny z prawem stan faktyczny często uniemożliwia podejmowanie pracy zawodowej psychologom.

**POWÓD 2. TRZY NAJWAŻNIEJSZE (NIEZASTĘPOWALNE!) WARUNKI,
KTÓRE MUSI SPEŁNIAĆ KANDYDAT
UBIEGAJĄCY SIĘ O PRAWO
WYKONYWANIA ZAWODU PSYCHOLOGA**

Napisaliśmy w poprzednim punkcie o tym, jak ważny – ze społecznego punktu widzenia – jest zawód psychologa. Teraz spróbujemy doprecyzować warunki

² Podstawowa *Biała Księga* ukazała się w tym samym, 2014 roku (MPiPS, 2014a).

wstępne dla kandydatów do tego zawodu. Warunki, które muszą być spełnione niezależnie od tego, jaki ostatecznie kształt przybierze nowa ustawa.

Zacznijmy od najważniejszego, pierwszego warunku: **ukończenia przez kandydatkę/kandydata pełnowymiarowych, pięcioletnich studiów zwieńczonych tytułem zawodowym „magistra psychologii”**. Zauważmy, że ten wymóg (niezależny od organizacji szkolnictwa wyższego w danym kraju UE) jest wpisany w standardy „European Certificate in Psychology” przygotowane przez European Federation of Psychologists’ Associations (EFPA): **EuroPsy** (zob. ostatnią wersję – z lipca 2015 roku – tego dokumentu, EFPA, 2015). Psychologowie powinni: „have an academic education in psychology of five years or more”³. Wymagania edukacyjne ujęte w standardach EuroPsy dla dwóch poziomów kształcenia to: BA (w Polsce: licencjat po trwających minimum trzy lata studiach wyższych) oraz MA (w Polsce magisterium po trwających minimum dwa lata studiach uzupełniających dla osób z licencjatem z psychologii).

Naszym zdaniem jednak najlepszym, sprawdzonym przez kilkadziesiąt lat, modelem kształcenia psychologów po II wojnie światowej w Polsce jest model jednolitych studiów magisterskich. Wszystkie polskie uniwersytety (z wyjątkiem jednego) kształcą psychologów na jednolitych studiach magisterskich. Zapewnia on niezbędną spójność programową w ramach danego uniwersytetu.

W naszej ocenie najgorszy jest model boloński organizacji szkolnictwa wyższego (mechanicznie wdrożony w Polsce). Zgodnie z nim można kontynuować studia na poziomie magisterskim, na jednym kierunku studiów, po ukończeniu studiów licencjackich na innym kierunku studiów. Możliwe jest zatem ukończenie studiów licencjackich, powiedzmy z historii, i kontynuowanie studiów magisterskich z psychologii. To nawet trudne do wyobrażenia, jak można, w przeciągu dwóch lat, zdobyć potrzebne kwalifikacje do napisania empirycznej pracy magisterskiej i uzyskać wiedzę teoretyczną z podstawowych działów psychologii akademickiej oraz zdobyć pewne minimum z zastosowań psychologii. Nie można w ten sposób odpowiedzialnie i etycznie wykształcić przyszłego psychologa. Argumentem nie do zaakceptowania jest ten, że nie wszyscy będą chcieli pracować w zawodzie psychologa. W jaką wiedzę i w jakie kwalifikacje wyposażymy bowiem absolwentów takich kadłubkowych studiów „psychologicznych”? Otrzymają oni jednak dyplom magistra psychologii, który będzie przynosił jedynie wstyd uczelni, która też – być może kierując się doraźnym kryterium zysku – na taką organizację studiów z psychologii przystała.

Innym, także ważnym problemem są studia licencjackie z psychologii, które chętnie podejmują młodzi ludzie, psychologia cieszy się bowiem ciągle nieślabnącym powodzeniem. Nasuwa się więc pytanie, kim będzie posiadacz licencjatu z psychologii i co będzie robił po tych studiach. Ci absolwenci nie będą przecież mieli żadnych kompetencji ani praw do wykonywania zawodu.

³ Zob. <http://www.europsy-efpa.eu/requirements>

Drugi warunek to ukończenie, trwającego minimum jeden rok i odbywanego pod kierunkiem doświadczonego psychologa, stażu zawodowego. Należy traktować ten rok pracy jako wprowadzenie do zawodu. Pięcioletnie studia psychologiczne zakończone pracą magisterską dają absolwentowi niezbędną wiedzę psychologiczną oraz bardzo podstawowe kompetencje praktyczne. Różnorodność dziedzin praktyki psychologicznej oraz problemy na rynku pracy powodują często, że absolwenci podejmują pracę odległą od ścieżki specjalizacyjnej, którą ukończyli na studiach. To dodatkowa trudność i dodatkowe obciążenie, które wymaga pomocy opiekuna młodego psychologa. Podjęcie samodzielnej pracy zawodowej bezpośrednio po ukończeniu studiów wiąże się z problemem odpowiedzialności za odbiorców usług psychologa – pacjentów czy klientów. To odpowiedzialność za trudne do przewidzenia konsekwencje działania osoby niedoświadczonej, niepewnej, stale doskonalącej swoje umiejętności. Opiekun, mentor nie tylko będzie pokazywał, jak pracować, lecz także jego opieka pozwoli psychologowi nabrać wprawy i pewności profesjonalnej oraz zmniejszy możliwość popełnienia błędu i poczucie niekompetencji. Wdrożenie do zawodu nie jest klasycznym stażem, ponieważ nie wymaga się, by młody psycholog przechodził przez różne rodzaje praktyki zawodowej. Skuteczniejsze jest dobre opanowanie warsztatu pracy w jednym obszarze działalności zawodowej. Standardy EuroPsy wyraźnie określają sens tego wymagania pracy pod opieką, nazywając ją „praktyką nadzorowaną”. „Jest to potrzebne dla kształtowania roli zawodowej i aby włączyć to, co zostało nabyte podczas szkolenia akademickiego, w kompetencje, które są wymagane, aby dostarczać usług klientom w efektywny, bazujący na wiedzy naukowej i etycznie akceptowalny sposób” (Lund, Peiro, Poortinga i Roe, 2015, s. 47). EuroPsy wskazuje, jak oszacować wyniki tego wdrożenia do zawodu w kategoriach kompetencji, które nabył psycholog. Kategorie są bardzo ogólne – np. umiejętność określenia celu pracy z klientem, umiejętności badania różnorodnymi metodami psychologicznymi, oddziaływania itp. Nabycie w praktyce tych umiejętności pozwoli w przyszłości wykorzystywać je w różnych obszarach praktyki psychologicznej.

Trzeci warunek to znajomość i respektowanie przez psychologów zasad etycznych ujętych w znowelizowanym Kodeksie Etycznym Psychologa, uwzględniającym ogólne zasady przygotowanego przez EFPA *Meta-Code of Ethics*⁴.

POWÓD 3. O PRZYZNAWANIU PRAWA DO WYKONYWANIA ZAWODU PSYCHOLOGA POWINIEN DECYDOWAĆ SAMORZĄD ZAWODOWY

Kolejne pytanie jest pytaniem o to, kto powinien decydować o przyznaniu osobie, która spełnia kryteria formalne bycia psychologiem (najważniejsze:

⁴ Zob. <http://ethics.efpa.eu/meta-code/> Na stronach www EFPA ten kodeks, napisany w 1995 i uzupełniony w 2005 roku, jest uznany jako aktualnie obowiązujący w 2016 roku.

dyplom magisterski z psychologii), prawo wykonywania w Polsce zawodu psychologa.

Nasza odpowiedź na to pytanie brzmi: **samorząd zawodowy psychologów**. Nie może to być naukowo-zawodowe towarzystwo psychologiczne, chociaż w wielu krajach przyjęte jest takie rozwiązanie. Sądzymy, że jest najkorzystniej, gdy o prawie wykonywania zawodu decyduje profesjonalna organizacja naukowo-zawodowa. Tak jest – że odwołamy się do najbardziej doświadczonych krajów – w Stanach Zjednoczonych (decyduje American Psychological Association), w Wielkiej Brytanii (decyduje: The British Psychological Society). Są jednak dwa argumenty przeciwko zastosowaniu takiego rozwiązania w Polsce. Polskie prawo o stowarzyszeniach nie przewiduje takich kompetencji, a prawne uregulowania innych zawodów zaufania publicznego (lekarze, adwokaci, pielęgniarki itp.) zawierają w sobie samorząd zawodowy, który jest gwarantem kompetentnego, autonomicznego nadzoru nad wykonywaniem tych zawodów. Drugim ważnym argumentem jest niezwykła wprost różnorodność oraz liczba stowarzyszeń psychologicznych w Polsce. Nie ma jednej organizacji naukowo-zawodowej, która mogłaby sprostać temu zadaniu przy aprobacie wszystkich psychologów.

Przyznawanie prawa wykonywania zawodu jest tylko jednym z zadań samorządu zawodowego. Samorząd, zrzeszając wszystkich psychologów wykonujących zawód, także naukowców i dydaktyków, jest jedynym ciałem, które będzie posiadać znajomość specyfiki wykonywania zawodu w różnych obszarach życia społecznego. Samorząd – jako organ wypracowujący standardy usług psychologicznych oraz reguły postępowania w każdej specyficznej dziedzinie praktyki psychologicznej – ma prawne umocowanie (ustawa), a jednocześnie przyzwolenie środowiska, by oceniać i nadzorować jakość działań psychologów. Wspólne tworzenie standardów przez ludzi, których one dotyczą, gwarantuje, że będą akceptowane i realizowane. Ochroni to także odbiorców usług przed niekompetentnymi czy nieodpowiedzialnymi działaniami psychologów.

Naszym zdaniem należy – w **środowisku psychologów** – wypracować **intersubiektywne kryteria**, które powinny być spełnione przez kandydatów ubiegających się o prawo do wykonywania zawodu. Być może należy je „ubrać” w formę egzaminu wzorowanego na Lekarskim Egzaminie Końcowym (LEK)? Ważnym argumentem za wprowadzeniem wymogu zdania egzaminu końcowego jako jednego z warunków przyznania prawa wykonywania zawodu jest duża liczba uczelni prowadzących kierunek „psychologia” i narastająca co roku liczba magistrów psychologii. Poziom wiedzy absolwentów jest niezwykle zróżnicowany. Formalny wymóg magisterium nie gwarantuje posiadania podstawowych, niezbędnych w pracy z człowiekiem wiadomości. Zakreślenie kompendium wiedzy, którą musi znać psycholog, oraz sposobu jej weryfikacji byłoby ważnym zadaniem środowiska psychologów, nawet poprzedzającym formalne stworzenie organów samorządowych.

**POWÓD 4. DZIAŁALNOŚĆ PROFESJONALNA PSYCHOLOGÓW
(W WYMIARZE DIAGNOSTYCZNYM, EKSPERYMENTALNYM
I POMOCOWYM) MA SENS TYLKO WÓWCZAS,
GDY ODWOŁUJE SIĘ DO WIEDZY NAUKOWEJ**

Psychologia jest nauką empiryczną. Psychologowie muszą być przygotowani do odróżniania nauki śmieciowej (*junk science*) od naukowo uzasadnionej (sensownej), do odrzucania publikacji „harlekinowych” czy procedur szamańskich. Muszą też być przygotowani do współtworzenia wiedzy naukowej i metod naukowych. **Wiedza (naukowa) psychologiczna jest skumulowanym efektem działalności badawczej pokoleń psychologów.**

Niech ilustracją tego, jak współcześnie spina się empiryczne badania naukowe (psychologia) z profesjonalną praktyką psychologiczną, będzie – ważny dla kształtu profesjonalnej praktyki psychologicznej, ujętej w polityce ochrony zdrowia – raport „Evidence-Based Practice in Psychology (EBPP)”, sporządzony na zlecenie American Psychological Association przez APA Presidential Task Force on Evidence-Based Practice. W tym raporcie EBPP definiuje się następująco: „*Evidence-based practice in psychology (EBPP) is the integration of the best available research with clinical expertise in the context of patient characteristics, culture, and preferences*” (APA Presidential Task Force on Evidence-Based Practice, 2006, s. 273).

W modelu Scientific Research and Professional Practice in Psychology (SRPPP) zbudowanym przez Jerzego M. Brzezińskiego (Brzeziński, 2016) powiązано dwie sfery zawodowej aktywności psychologów: sferę badań naukowych ze sferą działalności profesjonalnej. Ponadto obie sfery zanurzone zostały w trzech kontekstach: etycznym, psychologicznym i kulturowym. Zwłaszcza o tym ostatnim mało się mówi w dyskusjach prowadzonych w środowisku profesjonalistów. A napływ imigrantów (dziś jeszcze niezbyt widoczny, ale jutro?) każe wziąć ten kontekst pod należytą uwagę. Warto zatem zapoznać się z raportem na ten temat przygotowanym dla American Psychological Association (2003, 2008) przez zespół specjalistów.

Mówienie (a czasem słyszy się takie „profesjonalne” wypowiedzi) o dobrej praktyce psychologicznej, która jest oderwana od badań naukowych spełniających coraz bardziej wyśrubowane standardy metodologiczne, jest bez głębszego sensu. Mało tego, jest wysoce nieprofesjonalne, nieetyczne i po prostu szkodliwe.

**POWÓD 5. NAJWYŻSZYM NAKAZEM
ZAWODOWEGO FUNKCJONOWANIA PSYCHOLOGÓW
JEST POSZANOWANIE PRAW CZŁOWIEKA I JEGO GODNOŚCI**

Nadrzędnie pojmowany interes osób, które oczekują od psychologów profesjonalnej pomocy, wymaga od psychologa, aby świadczone przez niego usługi cechował jak najwyższy poziom. I chodzi nie tylko o to – co już zostało przez nas podkreślone – że są one zbudowane na fundamencie osiągnięć psychologii w sferze badań naukowych. Ważne jest i to, że „odbiorca usług” (w sensie:

Sikora, 2013) psychologicznych jest przez psychologa potraktowany jako człowiek, któremu przysługują niezbywalne prawa.

Brzeziński (2014), pisząc o tym, jaka powinna być psychologia, aby służyła człowiekowi potrzebującemu pomocy, zauważył, iż:

[...] psycholog nie jest (nie powinien być) bezdusznym automatem, który kieruje się wyłącznie kryterium skuteczności. Psycholog wchodzi w subtelny interakcję z drugą osobą, która mu zaufała i która ma prawo oczekiwać, że będzie potraktowana przez niego z respektowaniem należnych i niezbywalnych jej praw. W trakcie wykonywania zawodu ma dostęp do „danych wrażliwych” jego klienta. Wrażliwość etyczna – w co najmniej nie mniejszym niż finezja „techniczna” stopniu – przesądza o profesjonalizmie psychologów.

W pełni zdawali sobie z tego sprawę też twórcy standardów Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej (UKA, 2010) dla kierunku pięcioletnich jednolitych studiów magisterskich z psychologii, gdy pisali, iż w trakcie studiów psychologicznych należy:

[...] zwrócić szczególną uwagę na sferę etyczności w kształceniu przyszłych psychologów. Oto studia psychologiczne powinny wyposażyć studenta tego kierunku nie tylko w znajomość podstawowych teorii, metod i elementarnych umiejętności aplikacji tych teorii i tych metod do rozwiązywania problemów praktycznych, ale powinny też uwrażliwić studenta na respektowanie podstawowych zasad etycznego wykonywania zawodu psychologa: poufności, prywatności, anonimowości i uzyskiwania świadomej zgody od osób biorących udział w prowadzonych przez niego badaniach i postępowaniach praktycznych.

Jeśli chodzi o poszanowanie praw człowieka i jego godności, to można powiedzieć, że jesteśmy zakorzenieni w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela, uchwalonej jako najważniejszy akt prawny Wielkiej Rewolucji Francuskiej 26 sierpnia 1789 roku, a po latach wpisanej do Preambuły do Konstytucji Republiki Francuskiej. Jej art. 1 stanowi, iż: „Ludzie rodzą się i pozostają wolni i równi w swych prawach. Różnicowania społeczne mogą być oparte wyłącznie na pożytku powszechnym” (DPCiO, 1789).

Także Powszechna Deklaracja Praw Człowieka uchwalona przez ONZ (PDPC, 1948) nawiązała do tego dokumentu, będącego jednym z najważniejszych zdobyczy naszej cywilizacji. Stanowi ona, iż:

Art. 1. Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa.

Art. 2. Każdy człowiek posiada wszystkie prawa i wolności zawarte w niniejszej Deklaracji bez względu na jakiegokolwiek różnice rasy, koloru, płci, języka, wyznania, poglądów politycznych i innych, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek innego stanu [...].

I, na koniec, przywołajmy jeszcze „najmłodszy” dokument: Kartę Praw Podstawowych Unii Europejskiej (KPPUE, 2000), uchwaloną podczas szczytu Rady Europejskiej w Nicei 7 grudnia 2000 roku. W art. 1. „Godność człowieka”

napisano: „Godność człowieka jest nienaruszalna. Musi być szanowana i chroniona”.

Wszystkie wymienione przez nas dokumenty podkreślają autonomię i podmiotowość wśród podstawowych praw człowieka. Respektowanie prawa klienta do decydowania o sobie w trakcie całego kontaktu z profesjonalistą jest szczególnie ważne w pracy z osobami cierpiącymi i poszukującymi pomocy. Realizacja w praktyce praw klientów/pacjentów wymaga od psychologa zdolności do empatii, refleksyjności i samoświadomości.

POWÓD 6. PAŃSTWO (SŁUŻBA ZDROWIA, OŚWIATA ITP.) POWINNO OTOCZYĆ ZAWÓD PSYCHOLOGA NALEŻYTĄ OPIEKĄ

Praca psychologa wykonującego tak odpowiedzialny zawód powinna być przez państwo właściwie wynagradzana. Ten wymóg wpisuje się w zasadę godnego traktowania przedstawicieli tego zawodu. Pierwszoplanowym warunkiem jest zatrudnianie osób mających właściwe kompetencje w określonej dziedzinie. Często doświadczonego, kompetentnego psychologa zastępuje się psychologiem bezpośrednio po studiach, ponieważ można mu mniej płacić!

Jednocześnie należy, z całą stanowczością, przeciwstawiać się biznesowej wizji naszego zawodu. W etosie zawodu psychologa jest zawarty duży ładunek „misyjności” (ETYKA!!!). Nie chodzi o skupianie się na pomnażaniu dochodu własnego czy instytucji zatrudniających psychologów, ale o to, aby psychologowie pomagali, kierując się, przede wszystkim, dobrem odbiorców naszych usług.

Prawna gwarancja standardów wykonywania zawodu psychologa (ustawa) oraz znajomość jego zadań i możliwości są podstawą tworzenia przez zatrudniające instytucje właściwych warunków pracy psychologa i określenia takich wymagań, by psycholog mógł wykonywać swój zawód, nie naruszając standardów czy etyki zawodowej. Oczekiwanie, że psycholog podporządkuje się przełożonemu, niepsychologowi, i ujawni kwestionariusze z badań czy informacje z terapii, jest przejawem braku szacunku dla standardów zawodu psychologa, często też wskazuje na brak zaufania do jego kompetencji zawodowych.

Zatrudnianie psychologa w szpitalu czy przychodni na części etatu, by sprostać wymaganiom NFZ, jest jednocześnie lekceważeniem potrzeb pacjentów, jak i deprecjonowaniem znaczenia pracy psychologa. Jednym z ważnych elementów troski o psychologa jest stworzenie warunków pracy psychologa, tak by respektowane były prawa pacjenta i jego dobro. Wymóg ten dotyczy przede wszystkim wskazania miejsca, w którym pacjent ma poczucie, że nie narusza się zasady poufności jego kontaktu z profesjonalistą (odrębne pomieszczenie, troska o przechowywanie dokumentacji itp.).

Szczególnie wrażliwym obszarem działań psychologów jest praca z dziećmi i młodzieżą. Współpracując na co dzień z pedagogami, musimy mieć wyraźnie wyznaczone ramy kompetencji. W tym także wyraża się troska o jakość pracy psychologa i jego kompetencje zawodowe.

Opieka państwa nad zawodem ujawnia się w procesach tworzenia regulacji prawnych dotyczących wykonywania zawodu w poszczególnych obszarach. Jedynym organem prawnie zobowiązanym do opiniowania i konsultowania aktów prawnych (ustaw i rozporządzeń) jest **samorząd**. Tylko samorząd może zagwarantować, że uporządkowany zostanie aktualnie istniejący chaos prawny w kilkudziesięciu rozporządzeniach dotyczących badań psychologicznych. Jednocześnie musi zostać ukrócona swobodna twórczość urzędnicza polegająca na automatycznym przenoszeniu zakresu badań psychologicznych lub wymagań wobec psychologów z jednego rozporządzenia do drugiego. Brak udziału psychologów w tworzeniu prawa odnoszącego do nich powoduje często, że określone są niemożliwe do spełnienia wymagania diagnostyczne (np. kandydatów na sędziów).

Opieka państwa nad zawodem to także zaufanie do wiedzy i umiejętności diagnostycznych psychologów. Należy zdecydowanie przeciwstawiać się praktyce ZUS-u stosowanej przy przyznawaniu renty osobom niepełnosprawnym intelektualnie. Jedynym kryterium są konkretne wyniki Ilorazu Inteligencji i wobec tego stawia się wymaganie, by psychologowie ujawniali liczbowe wyniki diagnozy w orzeczeniach.

Przytoczone przez nas przykłady są wyrazem braku zrozumienia różnych instytucji państwa dla istoty pracy psychologa oraz szczególnej relacji psycholog–klient. Wskazują one na potrzebę lepszej społecznej prezentacji działań zawodowych psychologów. To także ważne zadanie dla środowiska.

Tylko występując wspólnie i akcentując najważniejsze dla zawodu problemy, możemy podnieść prestiż zawodu, a dzięki temu uzyskać opiekę państwa nad warunkami jego wykonywania.

*

Jakość usług psychologicznych i jej uwarunkowania to ważny problem przede wszystkim dla odbiorców tych usług. Prawna ochrona zawodu psychologa to gwarancja, że tylko osoby mające podstawową wiedzę – magistrzy psychologii będą w sposób kompetentny świadczyć te usługi. Powstanie samorządu zawodowego pozwoli określić standardy pracy w poszczególnych dziedzinach praktyki psychologicznej, nadzorować jakość wykonywanych usług zgodnie z tymi standardami i etyką zawodową, wreszcie stworzy szansę dla klientów czy pacjentów psychologów, by dochodzić swoich praw naruszanych w relacji z psychologiem.

Aktualna sytuacja prawna zawodu psychologa jest kuriozalna i wyjątkowa na tle krajów Unii Europejskiej. Niby od 2006 roku obowiązuje ustawa o zawodzie psychologa, ale kolejne rządy nie były w stanie w pełni wprowadzić jej w życie. Nie trzeba przekonywać, że cierpi na tym jakość usług psychologicznych, bo te usługi starają się też świadczyć osoby, które nie mogą wylegitymować się dyplomem magistra psychologii. Jest to sytuacja patologiczna. Parlament RP, uchwalając w 2001 roku Ustawę o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów, przyznał naszemu zawodowi status zawodu regulowanego. Władza wykonawcza od 10 lat zwleka z podjęciem działań, by

wdrażając nowe, odpowiadające aktualnemu stanowi prawnemu przepisy, chronić naszych klientów i pacjentów, a także psychologów.

Naszym zdaniem – podkreślmy to raz jeszcze – psychologowie, nie zważając na przynależność do organizacji naukowo-zawodowych, orientację światopoglądową, poglądy polityczne itp. czy też formę wykonywanej praktyki psychologicznej, powinni jako cel nadrzędny traktować ochronę zawodu psychologa oraz troskę o poziom usług psychologicznych. Konieczność wspólnego występowania w ochronie zawodu i jakości pracy psychologów wynika z takich powodów, jak: (1) specjalny status zawodu psychologa jako zawodu zaufania publicznego; (2) zdolność do wykonywania zawodu psychologa jedynie po pięcioletnich studiach na poziomie magisterskim, ukończeniu rocznej praktyki zawodowej i przestrzeganiu wytycznych kodeksu etycznego psychologa; (3) przyznanie samorządowi psychologów prawa do udzielania licencji na wykonywanie zawodu psychologa; (4) działalność profesjonalna psychologów ma swój sens tylko wówczas, gdy odwołuje się do empirycznie sprawdzonej naukowej wiedzy psychologicznej; (5) najwyższym nakazem zawodowego funkcjonowania psychologów jest poszanowanie praw człowieka i jego godności; (6) państwo powinno otoczyć zawód psychologa szczególną troską.

Akceptując powyższe podstawowe warunki występujemy wspólnie, domagając się uporządkowania prawnego statusu zawodu psychologa. Możemy dyskutować w środowisku poszczególne rozwiązania i zapisy aktów prawnych, ale nie dostarczamy argumentów, że psychologowie są skłóceni i sami nie wiedzą, czego chcą. Tylko jednolita postawa środowiska pozwoli uzyskać nasz cel – ochronę prawną.

LITERATURA CYTOWANA

- American Psychological Association (2003). Guidelines on multicultural education, training, research, practice, and organizational change for psychologists. *American Psychologist*, 58, 377-402.
- American Psychological Association (2008). *Report of the task force on the implementation of the multicultural guidelines*. Washington, DC: Author. Strona internetowa: <https://www.apa.org/about/policy/multicultural-report.pdf>
- APA Presidential Task Force on Evidence-Based Practice (2006). Evidence-based practice in psychology. *American Psychologist*, 61, 271-285.
- Brzeziński, J. (2014). Po co psychologia? *Polskie Forum Psychologiczne*, 19(3), 305-324.
- Brzeziński, J. (w druku). Towards a comprehensive model of scientific research and professional practice in psychology. *Current Issues in Personality Psychology*, 4(1).
- DPCiO (1789). *Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela*. Strona internetowa: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/francja.html>
- EFPA (2015). Strona internetowa: <http://www.europsy-efpa.eu/sites/default/files/page/EuroPsy%20Regulations%20July%202015%20Milano.pdf>

- KPPUE (2000). Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* (c 83, t. 53 z 30 marca 2010 r.) (s. 389-403). Strona internetowa: http://www.lgeringer.pl/pliki/traktat_lizbonski_pl.pdf
- Krasnowolski, A. (2013). Zawody zaufania publicznego, zawody regulowane oraz wolne zawody. Geneza, funkcjonowanie i aktualne problemy. [W:] *Opracowania tematyczne OT-625* (s. 3-15). Warszawa: Kancelaria Senatu. Biuro Analiz i Dokumentacji. Strona internetowa: http://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/56/plik/ot-625_.pdf
- Lund, I., Peiro, J., Poortinga, Y. i Roe, R. A. (2015). *EuroPsy. Standards and Quality in Education for Psychologists*. Hogrefe Publishing.
- MPiPS (2014a, styczeń). *Biała Księga w sprawie zawodu psychologa i samorządu zawodowego psychologów opracowana na etapie przedlegislacyjnym na podstawie konsultacji z zainteresowanymi środowiskami*. Warszawa: MPiPS, Departament Dialogu i Partnerstwa Społecznego. Strona internetowa: www.ptt-terapia.pl/wp-content/uploads/2014/05/BIA%C5%81A-KSI%C4%98GA.pdf
- MPiPS (2014b, lipiec). *Uzupełnienia Białej Księgi w sprawie zawodu psychologa i samorządu zawodowego psychologów opracowana na etapie przedlegislacyjnym na podstawie konsultacji z zainteresowanymi środowiskami*. Warszawa: MPiPS, Departament Dialogu i Partnerstwa Społecznego. Strona internetowa: www.psychocentrum.pl/inne/uzupelnienie_bialej_ksiegi.pdf
- PDPC (1948). *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka* uchwalona w trakcie Trzeciej Sesji Ogólnego Zgromadzenia ONZ, obradującego w Paryżu, 10 grudnia 1948 r. Strona internetowa: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf
- Sikora, K. (2013). Dobro odbiorcy w kodeksach etyczno-zawodowych psychologów / Client's welfare in psychologists' ethics codes. *Roczniki Psychologiczne*, 16(4), 587-616.
- UKA (2010). Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna. *Standardy akredytacji dla kierunku studiów psychologia*. Strona internetowa: www.uka.amu.edu.pl/psychologia.php
- Ustawa (2001a). Ustawa z dnia 8 czerwca 2001 r. o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów. *Dziennik Ustaw*, 2001 r., poz. 763.
- Ustawa (2001b). Ustawa z dnia 21 grudnia 2001 r. o zmianie ustawy o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów oraz ustawy o zmianie ustawy – Prawo o ruchu drogowym. *Dziennik Ustaw*, 2001 r., poz. 1798.

PSYCHOLOG JAKO ZAWÓD

SZEŚĆ POWODÓW, DLA KTÓRYCH POWINNIŚMY BYĆ RAZEM

Streszczenie. Artykuł podejmuje niezmiernie ważny problem jakości usług psychologicznych (od czego ona zależy) i problem ochrony prawnej zawodu psychologa. Aktualna sytuacja prawna zawodu psychologa jest kuriozalna i wyjątkowa na tle krajów Unii Europejskiej. Obowiązująca od 1 stycznia 2006 roku ustawa nie została w pełni wprowadzona w życie przez kolejne rządy. Nie trzeba przekonywać, że cierpi na tym jakość usług psychologicznych, gdyż te usługi starają się też świadczyć osoby, które nie mogą wylegitymować się dyplomem magistra psychologii. Jest to sytuacja patologiczna. Zdaniem autorów artykułu psychologowie powinni jako cel nadrzędny traktować ochronę zawodu psychologa oraz troskę o poziom usług psychologicznych. Są ku temu następujące powody: (1) specjalny status zawodu psychologa jako zawodu zaufania publicznego; (2) zdolność do wykonywania zawodu psychologa jedynie po pięcioletnich studiach na poziomie magisterskim, ukończeniu rocznej praktyki zawodowej i przestrzeganiu wytycznych kodeksu etycznego psychologa; (3) przyznanie samorządowi psychologów prawa do udzielania licencji na wykonywanie zawodu psychologa; (4) działalność profesjonalna psychologów ma swój sens tylko wówczas, gdy odwołuje się do empirycznie sprawdzonej naukowej wiedzy psychologicznej; (5) najwyższym nakazem zawodowego funkcjonowania psychologów jest poszanowanie praw człowieka i jego godności; (6) państwo powinno otoczyć zawód psychologa szczególną troską.

Słowa kluczowe: zawód zaufania publicznego, praktyka psychologiczna, przygotowanie akademickie.